

dicium Angeli non est inflexibile, et immobile, etiam post deliberationem : ergo neque voluntas. Consequentia patet, quia voluntas sequitur modum intellectus, et propter hoc ponit D. Thomas inflexibilitatem in Angelo, quia intellectus immobiliter apprehendit : ergo si non apprehendit immobiliter, consequentia non valet. Antecedens vero probatur; tum quia Angeli qui peccaverunt, mutaverunt iudicium in secundo instanti ab eo quod habuerunt in primo, cum tamen in primo instanti comprehenderint omnia objecta, quæ in secundo : Angelus enim creatus est plenus sapientia, et tamen cum peccavit, utique dictamen mutavit. Dicere autem, quod post electionem non potest mutare dictamen, quia non potest considerare aliter practice, licet possit speculative, est mera petitio principii : cur enim consideravit omnia practice, et non omnia speculative, vel si potest aliter considerare speculative, cur non poterit practice? Tum etiam quia Angelus mutavit iudicium circa mortem Christi, prius instigans ad illam Judam, et Judæos, deinde per uxorem Pilati procurans ne damnaretur; et similiter quando est pugna inter Angelos, et concordantur a Deo, alter eorum saltem sententiam mutat; formant ergo iudicium mutabile. Dicere autem quod mutant iudicium imperfectum, non vero perfectum, et deliberatum, videtur omnino voluntarium : unde enim constat Angelum non plene iudicare, licet cum defectu, sicut format dictamen cum defectu; et tamen dicitur plene iudicare, quia non mutat illud? Certe in primo instanti habuit Angelus tam plenam cognitionem, sicut in secundo : ergo fuit plenum illud iudicium, quia ortum est ex plena scientia, et tamen mutavit illud : ergo et nunc potest mutare.

Tum denique, quia modo dæmon videt per experientiam ipsam pœnam sui peccati, videt sibi esse impossibile consequi illam altitudinem, quam prius consequi desiderabat, habet etiam vermem conscientie remurmurantis contra ipsum : ergo habet ex parte sui sufficientia principia, ut retractet oppositum, seu cognoscat se errasse, licet ex defectu gratiæ pœnitere non possit, ut oportet.

Confirmatur ex quibusdam auctoritatibus, quæ huic mutabilitati favere videntur : nam Angeli dicuntur ex natura sua mutabiles, et Angeli sancti solum ex gratia immutabiles in bono, ut docet Damascenus lib. II de fide, c. III; Isidorus de summo bono, c. XII; Augustinus libro de correptione, et gratia, c. X et XI : ergo non sunt ex natura sua inflexibiles, alias gratia non egerent, sed solum quod naturali modo operarentur. Et specialiter Damascenus dicit : « Angelum esse semper mobilem, et voluntatis ac sententiæ ratione mutabilem. » Item Fulgentius libro de fide ad Petrum, c. III, dicit, quod : « Initium resumendi bonam voluntatem est ex gratia, et non ex natura : nam si homines possent per naturam illud initium habere, posset etiam Angelus. » Ergo supponit Angelum esse mutabilem, sicut hominem, alias illa consequentia non valeret : posset enim dici quod etsi homo posset per naturam resumere voluntatem, sed non Angelus, quia inflexibilis est.

XXXIV. Respondetur negando antecedens. Ad primam probationem dicitur, quod dictamen quod habent Angeli in primo creationis instanti possunt mutare, quia licet in illo plene cognoscant, sicut in secundo, non tamen se movent, et applicant, neque formant suum dictamen, sed a Deo formatum accipiunt, a quo immediate tunc moventur. Non im-

mobilitatur autem Angelus in aliquo fine, nisi se determinet, et moveat : si enim præcise moveatur ab alio, solum operabitur bonum, prout subest illi motioni; si autem relinquatur sibi ipsi ut se moveat, et determinet, oportet quod ex modo illo se movendi, et juxta naturam ejus reguletur mobilitas, vel immobilitas in electione facta. Quare cum operatio in primo instanti facta sit solum ex motione speciali Dei, et nondum ibi appareat, quid faciat Angelus ex propria motione, nondum ibi potest immobilitari, quantumcumque perfecte, et comprehensive cognoscat, quia restat adhuc alius modus, quo seipsum debet movere, et ex seipso formare dictamen : et ideo ex comprehensione non quomodocumque, sed sic applicata ut se moveat, et ex se deliberet, sumitur quod immobiliter procedat. Et sic a primo instanti in secundum potest mutare iudicium, et dictamen, quia potest mutare modum operandi, sed post hoc secundum non restat alius modus operandi; et sic exinde sumitur immobilitatio.

XXXV. Ad secundam probationem dicitur, quod illud iudicium diaboli non fuit perfectum, et deliberate omnino determinatum, sicut neque est inter Angelos quando est pugna inter eos. Et dicimus non fuisse omnino plenum, non quia non sit cum sufficienti advertentia ad peccandum mortaliter, sed quia non est cum iudicio firmo intellectus circa tale objectum, et comprehensione plene, et perfecte applicata. Et cum inquiritur, unde constat non fuisse iudicium plenum, et determinationem, respondetur constare, quia illa cognitio versatur circa res naturaliter ignotas Angelo, et in quibus procedit conjecturaliter ex effectibus quos videt (licet sine discursu, quia immediate in effectibus

sine alio lumine deducto, vel actu conjectat de causis, imperfecte tamen) non autem procedit ex principiis comprehensive cognitis; et ideo plenum iudicium formare non potest, nec certi aliquid statuere, nisi præcipitanter, et temerario, quod ex hoc ipso non est fixum neque immobile.

XXXVI. Ad tertiam probationem dicitur, Angelum iudicare modo esse impossibilem consecutionem rei quam appetiit, scilicet ut singulariter dominaretur omnibus, vel relinqueretur in sua pura natura potius quam ex beneficio Dei habere gloriam, aut communicando cum hominibus, quos valde despiciebat. Cæterum licet quoad assecutionem istarum rerum amiserit spem, quia nihil horum intentabat efficaciter consequi, nisi sub conditione si ad id pateret via, et dependenter ab aliis extrinsecis, quæ non erant in sua potestate, ideoque circa illam consecutionem non habebat immobile iudicium; tamen circa propriam excellentiam, et rationem formalem appetendi illam cum tanta singularitate, et circa refutationem gloriæ, et supernaturalium honorum, ut ex gratia, et speciali beneficio habendorum efficaciter se habet, et in hoc non mutat iudicium ex pœna quam sentit, sed obstinatio manet, eligens potius illam pœnam quam ex gratia Dei habere gloriam, et ita, ut dicit D. Thomas in hoc articulo II ad II, manet in diabolo peccatum quantum ad appetitum, licet non quantum ad hoc quod credat se posse obtinere. Imo quando ipse peccavit, et refutavit ex superbia gratiam Dei, bene vidit se peccare, et damnationem incurrere. Quomodo enim ignorare hoc potuit, quod etiam homines sciunt? Nec ipse credidit se absolute posse obtinere res illas, quas desiderabat sive affectatæ dominationis, sive super-

bissimæ singularitatis, licet vellet illa, sic si posset esse locus obtinendi. Quod autem efficaciter voluit, scilicet manere in sua singularitate, et excellentia sine dependentia a beneficio speciali gratiæ Dei, hoc semper efficaciter voluit, et modo vult, etsi cum tanto damno suo, quod etiam tunc non recusavit, quia non ignoravit.

XXXVII. Ad confirmationem respondetur illas auctoritates non convincere.

Ad primam dicitur Angelum recte appellari a Damasceno semper mobilem, et omne arbitrium creatum esse mutabile, sed non dicit esse mobilem sic, id est, per retractionem, et postquam semel aliquid voluit. Hoc non dicit Damascenus. Verificatur autem semper esse mobilem, vel circa diversa objecta quæ de novo accidunt, et circa quæ Angeli habent novos affectus, licet semper sub eodem fine quem prius elegerunt. Et circa ipsum fuerunt mutabiles antequam determinate eligerent inter primum, et secundum instans, non postea, nec contra hoc dicit Damascenus. Similiter cum dicant sancti solum ex gratia Dei esse immutabiles in bono, verissimum est: licet enim Angelus ex proprio modo operandi petat inflexibilitatem post electionem, tamen quod ista sit in bono, et non in malo ex magna Dei gratia est, quam si suspenderet, in malo obstinerentur. Per gloriam autem redduntur immutabiles, etiam quoad supernaturalia, quod ex natura sua non habent. Ad auctoritatem Fulgentii respondetur illam conditionalem esse verissimam, sed non supponere Angelum esse mutabilem postquam semel elegit, sed loquitur de conversione ad bonum ex parte gratiæ, et virtutis ad eam requisitæ. Et dicit quod si gratia, et initium resumendi bonam voluntatem

esset homini naturale, etiam Angelo, quantum est ex parte virtutis, seu virium, quæ ad id requiruntur: ista enim virtus supernaturalis est, quæ quidem supernaturalitas, et virtus, si esset naturalis homini, etiam Angelo, et sic procedit illa conditionalis Fulgentii. Sed quantum ad exercitium hujus virtutis, modumque operandi, ut scilicet si homo potest ex natura sua esse reducibilis postquam voluit aliquid, etiam Angelus reducibilis sit, quantum ad hoc Fulgentii conditionalis non procedit, nec ab ipso ponitur, sed solum quod si ex parte supernaturalitatis, et excellentiæ esset homini connaturalis illa gratia, etiam Angelo.

ARTICULUS III.

Quomodo spiritus torqueantur ab igne?

Inter pœnas sensus quæ in damnatis sunt, et pertinent omnes ad afflictionem, et dolorem, seu tristitiam quam voluntas concepit de objectis sibi dissonis, et contrariis, præcipua, et difficilior ad explicandum est tortura, quam spiritus patiuntur ab igne, cum iste sit corporeus, illi extra omnem corporeæ actionis sphaeram. Ideo aliis omissis, quæ commodius in prima secundæ circa peccatorum pœnas explicabuntur, de hac solum pœna in præsentem agemus.

DUO PRÆSUPPOSITA.

I. Primo, supponendum est duplicem dolorem, vel tristitiam distinguere scilicet formalem, et objectivam. Formalis dolor est actus voluntatis seu appetitus refugientis malum sibi conjunctum, a quo patitur vel gravatur. Unde res caren-

tes appetitu sentiente, vel intellectivo, pœnæ, et doloris capaces non sunt. Dolor objectivus est illud objectum disconveniens, quod refugit voluntas, v. g. vulneratio, verberatio, adustio, etc. In dæmonibus ergo certum est non esse dolorem, qui est passio, seu actus appetitus sensitivi, quia carent potentiis corporalibus, et sensitivis. Dari autem dolorem qui sit actus voluntatis refugientis, et tristantis de cruciatu illato, certissimum est, quia de fide est dari in dæmonibus cruciatum, non solum qui pertinet ad pœnam damni, propter bonum gloriæ amissum, sed etiam qui pertinet ad pœnam sensus, et mediante igne infertur: dicitur enim II Petri II: *Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed in tartarum tradidit cruciandos*: Apocalyp. XX: *Missus est diabolus in stagnum ignis, et sulphuris, ubi bestia, et pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte*. De quo etiam igne dicitur Matth. XXV: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et Angelis ejus*. Non paratur autem ignis ille, nisi ad cruciatum, et supplicium, de quo ibi subditur: *Ibunt hi in supplicium æternum*. Et de eodem dicitur Isaiæ XXXIII: *Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante, quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?* Quare cruciatum in inferno futurum, et non solum pœnam damni, indubitata fides est. Quod etiam constat ex Innocentio III in c. Majores, de baptismo §. Sed ad hæc, ubi definit actualis peccati pœnam esse perpetuum cruciatum.

II. Secundo, supponendum est tamquam certum, ignem illum quo cruciantur spiritus in inferno esse corporeum. Quod aliqui negaverunt, existimantes illum ignem, qui cruciaturus est spiritus, esse ipsam conscientiam peccatorum, quæ metaphorice dicitur ignis, et vermis,

de quo dicitur Judith. XVI: *Dabit ignem et vermes in carnes eorum ut urantur, et sentiant in sempiternum*. et Isaiæ LXVI: *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur*: sed constat quod vermis intelligitur metaphorice, quia in inferno non erunt vera, et propria animalia præter humana corpora: ergo etiam ignis metaphorice intelligendus est. Et quidem S. Hieronymus in capite LXVI Isaiæ, et epistola LIX, c. II inter Origenis errores refert, quod ignem inferni non ponit in suppliciis, sed in conscientia peccatorum. Quæ sententia arrisit Calvino, aliisque novatoribus, qui negant ignem inferni, et purgatorii, solumque pœnas damnatorum dicunt esse terrores, et anxietates quibus anima Deum sibi iratum, et infestum cogitat, ut refert Bellarminus tomo primo, lib. IV de Christo, c. VIII. Catharino etiam attribuitur, quam libro de præmio bonorum, et supplicio malorum dixerit ignem inferni non esse sensibilem, sed pœnam spiritualem illo igne designari.

III. Cæterum indubitate tenendum est ignem illum esse materialem, et corporeum, et oppositum pro errore deputandum est, quia Scriptura frequentissime nominat ignem pro futura pœna damnatorum, non solum pro animabus separatis, et dæmonibus, sed etiam pro corporibus damnatorum post resurrectionem, et diem judicii: de illis jam resuscitatis dicitur Matth. XXV, quod: *Ibunt in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et Angelis ejus*, corpora autem non cremabuntur igne spiritali, et metaphorico, sed vero: cum ergo idem ignis ponatur pro diabolo, et pro corporibus damnatorum, manifestum est quod ille ignis corporeus est. Et ita est communis patrum traditio, et expositio, ut patet ex S. Hierony-